

**ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління
Класичного приватного університету»**

Циклова комісія з правознавства

АГРАРНЕ ПРАВО

(назва навчальної дисципліни)

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

підготовки 0304 Право

(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)

напряму

(шифр і назва напряму)

спеціальності 5.03040101 Правознавство

(шифр і назва спеціальності)

(шифр за ОПП ПП 16)

2015 рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО:

ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету»

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

І.М. Ушакова-Кирпач – викладач циклової комісії з правознавства, кандидат економічних наук.

Обговорено та рекомендовано до затвердження Науково-методичною комісією ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету»

“ _____ ” _____ 2015 року, протокол №__

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни “Аграрне право” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки молодших спеціалістів, спеціальності 5.03040101 Правознавство.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є аграрні правовідносини, які, по-перше, впливають зі спеціального правового статусу суб'єктів аграрного права, зі специфіки їх завдань та предмета діяльності; по-друге, складаються у сфері виробництва продуктів харчування, продовольства і сировини рослинного і тваринного походження, переробки та реалізації сировини суб'єктами аграрної підприємницької діяльності.

Міждисциплінарні зв'язки: цивільне право, господарське право, корпоративне право, земельне право, екологічне право, трудове право, фінансове право.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Загальні положення аграрного права.
2. Особлива частина аграрного права.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни “Аграрне право” є оволодіння теорією і методологією аграрного права, вивчення законодавства у сфері виробничої та пов'язаної з нею сільськогосподарської діяльності під час використання земель сільськогосподарського призначення суб'єктами аграрного господарювання, формування навиків його застосування на практиці, вироблення у студентів нового якісного стану екологічного мислення, формування культури особистості, яка проявляється в її еколого-правовій свідомості, мисленні, поведінці та практичній діяльності.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни “Аграрне право” є:

- ознайомлення студентів із змістом правових інститутів аграрного права, об'єктивними закономірностями їх становлення і розвитку;
- сприяння глибокому засвоєнню правових категорій, передбачених аграрним законодавством;
- прищеплення студентам уміння працювати з нормативно-правовими актами;
- набуття студентам навички практичного використання норм сучасного законодавства стосовно до конкретних ситуацій;
- залучення студентів до активного обговорення теоретичних питань, навчити формулювати і чітко викладати свою думку, виявляти самостійність і творчий підхід до вирішення життєвих ситуацій;
- ознайомлення студентів із судовою практикою, роботою інших органів, що застосовують норми аграрного права.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- загальні положення, принципи і методи аграрного права;
- зміст норм аграрного законодавства;
- види і характеристики суб'єктів аграрного права;
- зміст і види аграрних правовідносин;
- механізм державного регулювання сільського господарства;
- правове регулювання виробничої та фінансової діяльності суб'єктів аграрного господарювання;
- організаційно-правове забезпечення соціального розвитку села;
- види відповідальності працівників сільськогосподарських підприємств та інших суб'єктів аграрного права за порушення норм аграрного законодавства;
- правові засади використання земель в аграрному виробництві;
- правове регулювання використання природних ресурсів у аграрному секторі;
- правове забезпечення економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель;

- підстави, умови і порядок набуття і реалізації прав на землі;
- правове забезпечення якості та безпеки сільськогосподарської продукції.

вміти:

- розкривати зміст норм аграрного законодавства і використовувати їх у своїй практичній роботі;
- аналізувати діючий порядок та умови виконання норм аграрного права;
- аналізувати діючий процес удосконалення еколого-економічного механізму управління землекористуванням, а також охороною та відтворенням природних на них ресурсів та їх об'єктів;
- розробляти засоби, спрямовані на вдосконалення системи еколого-правових відносин природокористування в системі АПК;
- розробляти і впроваджувати засоби профілактики правопорушень аграрного законодавства;
- аналізувати основні нормативно-правові акти у сфері аграрного права, міжнародні норми і системи правового регулювання діяльності природокористувачів;
- складати цивільно-правові угоди щодо використання земельних ділянок, особливо земель сільськогосподарського призначення.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 54 години 1,5 кредитів ЄКТС.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Загальні положення аграрного права

Тема 1. Предмет, метод, система та принципи аграрного права

Поняття і предмет аграрного права. Особливість аграрного права як галузі права. Місце аграрного права і системі права України. Взаємозв'язок аграрних правовідносин із майновими, земельними, трудовими, соціальними та організаційно-управлінськими відносинами.

Методи регулювання в аграрному праві. Принципи аграрного права: загальноправові і спеціальні. Система аграрного права.

Правові інститути, які регулюють аграрні правовідносини суб'єктів аграрного господарювання. Інститут права власності на землю як провідний інститут аграрного права.

Тема 2. Джерела аграрного права

Поняття і види джерел аграрного права. Зміст аграрного законодавства. Правові форми актів аграрного законодавства. Характерні ознаки аграрного законодавства.

Конституція України – правова основа аграрного права. Закони – основні джерела аграрного права. Правовий режим землі як головного засобу сільськогосподарського виробництва згідно Земельного кодексу України. Підзаконні нормативні акти. Внутрішньогосподарські локальні акти як окреме джерело аграрного права.

Тема 3. Аграрні правовідносини

Поняття і особливості аграрних правовідносин. Види аграрних правовідносин. Характерні ознаки аграрних правовідносин. Внутрішні аграрні правовідносини: їх сутність, суб'єкти і зміст. Зовнішні аграрні правовідносини.

Основні права і обов'язки суб'єктів аграрних правовідносин. Зв'язок зовнішніх і внутрішніх аграрних правовідносин.

Тема 4. Суб'єкти аграрного права

Поняття і види суб'єктів аграрного права. Суб'єкти аграрного господарювання за юридичним статусом, формою власності, спеціальною правоздатністю та функціями, суб'єктним складом, способом утворення та формування статутного фонду та організаційно-правовою формою.

Ознаки суб'єктів аграрного права. Основні кваліфікаційні ознаки сільськогосподарських кооперативів.

Особливості правосуб'єктності аграрних підприємств. Створення і ліквідація суб'єктів аграрного господарювання. Ініціативна, організаційна та легалізаційна стадії створення суб'єктів аграрного господарювання. Способи реорганізації підприємств. Умови припинення діяльності суб'єктів аграрного господарювання.

Тема 5. Державне регулювання сільського господарства

Поняття і функції державного регулювання сільського господарства. Цілі, основні завдання і напрями аграрної політики України. Методи і форми регулятивно-управлінської діяльності державного регулювання сільського господарства.

Органи державного регулювання сільського господарства. Правовий статус Міністерства аграрної політики України, Державного агентства земельних ресурсів України.

Органи державного контролю та інспекції в сільському господарстві. Правовий статус Управління ревізії і контролю, Головної державної інспекції якості та сертифікації сільськогосподарської продукції, Головної державної служби з карантину рослин, Державного департаменту ветеринарної медицини, Української державної насінневої інспекції, Державної інспекції з нагляду за технічним станом машин, обладнання та якістю паливно-мастильних матеріалів тощо.

Змістовий модуль 2. Особлива частина аграрного права

Тема 6. Правовий статус господарських товариств в агропромисловому комплексі України

Поняття та загальна характеристика правового статусу господарських товариств в агропромисловому комплексі.

Правовий статус сільськогосподарських акціонерних товариств.

Правовий статус сільськогосподарських товариств з обмеженою відповідальністю.

Особливості припинення діяльності сільськогосподарських товариств.

Установчі документи і державна реєстрація господарських товариств.

Тема 7. Правовий статус сільськогосподарського кооперативу, фермерських та особистих селянських господарств

Поняття та загальна характеристика правового статусу сільськогосподарського кооперативу. Порядок створення та припинення його діяльності. Членство у сільськогосподарських кооперативах. Правовий режим майна сільськогосподарського кооперативу. Органи управління сільськогосподарського кооперативу.

Поняття та загальна характеристика правового статусу фермерських господарств. Порядок створення та припинення його діяльності. Членство у сільськогосподарських кооперативах. Земельні та майнові правовідносини у фермерському господарстві. Правове забезпечення господарської діяльності фермерських господарств.

Загальна характеристика особистого селянського господарства. Правовий режим земель особистого селянського господарства. Правовий режим майна особистого селянського господарства.

Тема 8. Організаційно-правове забезпечення соціального розвитку села

Поняття соціального розвитку села в сучасних умовах реформування аграрних відносин в Україні. Зміст і основні положення Законів України «Про Основні засади розвитку соціальної сфери села» та «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві».

Правове забезпечення та регулювання підготовки кадрів для села та зайнятості сільського населення, розвитку житлово-комунального та дорожнього господарства на селі, а також культурно-побутового та спортивно-оздоровчого обслуговування жителів сільської місцевості.

Тема 9. Правове забезпечення якості та безпеки сільськогосподарської продукції

Поняття та загальна характеристика правового забезпечення якості та безпеки сільськогосподарської продукції.

Державне регулювання відносин щодо забезпечення якості та безпеки сільськогосподарської продукції.

Права та обов'язки виробників і продавців (постачальників) щодо забезпечення якості та безпеки сільськогосподарської продукції.

Тема 10. Правове забезпечення економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель

Загальна характеристика і зміст економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель. Поняття грошової, нормативної та експертної оцінки землі.

Правові засади плати за землю. Поняття земельного податку, орендної плати за землю.

Пільги щодо плати за землю. Підстави притягнення до відповідальності за порушення законодавства про плату за землю. Відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва. Перелік фізичних та юридичних осіб, які звільняються від відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва.

Тема 11. Відповідальність за порушення аграрного законодавства

Поняття, види, об'єкти та суб'єкти відповідальності за порушення аграрного законодавства.

Поняття та процедура накладання дисциплінарної відповідальності осіб, зайнятих у сільськогосподарському виробництві.

Зміст, суб'єкти та об'єкти матеріальної відповідальності за порушення аграрного законодавства.

Зміст та особливості майнової й адміністративної відповідальності за порушення аграрного законодавства.

3. Рекомендована література

Нормативна:

1. Конституція України від 26 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. № 213/95 – ВР. // Відомості Верховної Ради України. – 1995.– №24.
3. Земельний Кодекс України. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
4. Лісовий Кодекс України від 21 січня 1994 р. №3852 - XII. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 17.
5. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р. № 132/94 – ВР. // Відомості Верховної Ради України – 1994.– № 36.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 (в ред. від 04.03.2015 р.) - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 (в ред. від 04.03.2015 р.) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
8. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 № (в ред. від 05.03.2015 р.) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 34. – Ст. 445.
10. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. (в ред. від 04.03.2015 р.) - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
11. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради – 1991. – № 41. – Ст. 546.
12. Про державний контроль за використанням і охороною земель: Закон України від 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – ст. 350.
13. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1999. – № 14. – Ст. 220.
14. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1997. – № 24. – Ст.170.
15. Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України. Затв. Указом

- Президента України від 13 квітня 2011 року № 452/2011. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
16. Про Міністерство аграрної політики та продовольства України: Положення. Затв. Указом Президента України від 23 квітня 2011 року - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
17. Про Державне агентство земельних ресурсів України: Положення. Затв. Указом Президента України від 8 квітня 2011 р. № 445. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
18. Про Державну екологічну інспекцію України: Положення. Затв. Указом Президента України від 13 квітня 2011 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
19. Про Державне агентство водних ресурсів України: Положення. Затв. Указом Президента України від 13 квітня 2011 р. (із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 351/2013 від 27.06.2013). - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
20. Про Державне агентство лісових ресурсів України: Положення. Затв. Указом Президента України від 13 квітня 2011 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
21. Про Міністерство аграрної політики України: Положення. Затв. Указом Президента України від 23 квітня 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
22. Про меліорацію земель: Закон України від 14 січня 2000 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
23. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 46-47. – Ст.280 (в редакції від 11.08.2013).
24. Про державний контроль за використанням і охороною земель: Закон України від 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – ст. 350.
25. Про об'єднання громадян: Закон України від 21 грудня 2000 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
26. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.93. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 27.
27. Про порядок надання екологічної інформації: Положення. Затв. Наказом Мінприроди від 18 грудня 2003 р.
28. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657 – XII.
29. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023 – XII. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 30. – Ст. 379.
30. Про екологічну експертизу: Закон України від 9 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 8.
31. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 (в ред. від 18.11.2012 р.). - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
32. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 21 червня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 50.
33. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13 липня 2000 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
34. Про надзвичайний стан: Закон України від 26 червня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 37.
35. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18 січня 2001 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
36. Перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку. Затверджено Постановою КМУ від 27 липня 1995 р.
37. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16 червня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34.
38. Про виключну (морську) економічну зону: Закон України. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 21.
39. Про рослинний світ: Закон України від 9 квітня 1999 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
40. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України.

– 1993. – № 18.

41. ГОСТ 175105-80. Охрана природы. Термины и определения. – М. – 24 с.

42. Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, схвалені постановою Верховної Ради України від 5 березня 1995 р. №88/98-ВР// Відомості Верховної Ради – 1996 - № 30. – Ст. 141.

43. Про приватизацію державного майна: Закон України від 4 березня 1992 року - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

44. Порядок надання державними органами приватизації згоди на подальше відчуження або передачу в заставу об'єктів, обтяжених зобов'язаннями їх власників перед державою: Затв. Наказом Фонду державного майна України 03.05.2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

45. Про ветеринарну медицину: Закон України від 25.06.1992 р. (в ред. від 10.04.2015 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 8. – Ст. 62.

46. Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною: Закон України від 07.04.2015 р. // Відомості Верховної Ради – 2015. - № 24. – Ст.171.

47. Про затвердження Порядку використання тварин у сільському господарстві: Наказ Мінагрополітики України від 25.10.2012. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

48. Про аквакультуру: Закон України від 18.09.2012 р. // Відомості Верховної Ради. – 2013. - № 43. - Ст.616.

49. Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань: Закон України від 22.12.1996 р. (в ред. від 11.07.2013 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №5. – Ст.28.

50. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – №19.– Ст.98.

51. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. (в ред. від 13.12.2015 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.

52. Про забезпечення вимог кредиторів і реєстрацію обтяжень: Закон України від 18.11.2003 р. (в ред. від 06.11.2014 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 11. – Ст. 140.

53. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 р. (в ред. від 11.07.2014 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №9. – Ст. 79.

54. Про заставу: Закон України від 02.10.1992 р. (в ред. від 06.11.2014 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 47. – Ст. 642.

55. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. (в ред. від 11.08.2013 р.) // Голос України. – 2001. – 27 лютого.

56. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України від 04.07.2002 р. (в ред. від 11.02.2015 р.)// Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 35. – Ст. 258.

57. Про карантин рослин: Закон України від 30.06.1993 р. (в ред. від 07.11.2015 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 34. – Ст. 352.

58. Про колективне сільськогосподарське підприємство: Закон України від 14.02.1992 р. (в ред. від 06.11.2014 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 20. – Ст. 272.

59. Про концесії: Закон України від 06.07.1999 р. (в ред. від 10.11.2013 р.) // Голос України. – 1999. – 7 вересня.

60. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 23. – Ст. 158.

61. Про насіння і садивний матеріал: Закон України від 26.12.2002 р. (в ред. від 09.12.2012 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 13. – Ст. 92.

62. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003 р. (в ред. від 05.04.2015 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – Ст. 232.

63. Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі: Закон України від 10.07.1996 р. (в ред. від 09.09.2012 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 41. – Ст. 188.

64. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21.04.1993 р. (в ред. від 02.02.2014

- р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №21. – Ст. 218.
65. Про пестициди і агрохімікати: Закон України від 02.03.1995 р. (в ред. від 28.06.2015 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 14. – Ст. 91.
66. Про племінну справу у тваринництві: Закон України від 15.12.1993 р. (в ред. від 28.06.2015 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 6-7. – Ст. 37.
67. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України від 17.10.1990 р. (в ред. від 01.01.2015 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 32. – Ст. 453.
68. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 17. – Ст. 155.
69. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997 р. (в ред. від 19.01.2013 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – Ст. 261.
70. Про споживчу кооперацію: Закон України від 10.04.1992 р. (в ред. від 09.12.2012 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 414.
71. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. (в ред. від 06.11.2014 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 363.

Основна:

1. Аграрне право України: Підруч. / За ред. О. О. Погрібного. – К.: Істина, 2004. – 448 с.
2. Аграрное, земельное и экологическое право Украины. Общие части учебных курсов: Учеб. пособ. / Под ред. А. А. Погребного, И. И. Каракаша. – Харьков: 000 «Одиссей», 2000. – 368 с.
3. Андрейцев В. І. Екологічне і земельне право України: Практикум для студентів юридичних вузів і факультетів. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 272 с.
4. Жушман В. П. Аграрне право та законодавство України: Навч.-практ. посіб. – Харків, 2003. – 448 с.
5. Запорожец А. М. Аграрное право: Учеб. пособ. – Харьков: Консум, 2007. – 109с.
10. Янчук В. В. Аграрне право України: Практикум / В. З. Янчук, А. М. Статівка, Н. І. Титова та ін.; За ред. В. З. Янчука. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 256 с.
11. Гуревський В. К. Право приватної власності громадян України на землі сільськогосподарського призначення. – Одеса: Астро Принт, 2000. – 136 с.
12. Ковальчук Т. Екологічна безпека продуктів харчування: поняття та зміст // Право України. – 1997. – № 5. – С. 22-25.
13. Носік В., Коваленко Т. Щодо правової природи земельної частки (паю) // Право України. – 2000. – № 3. – С. 48-53.
14. Проценко Т. П. Правовий режим майна селянських (фермерських) господарств. – К., 2000. – 80 с.
15. Рябко Л. Правова природа договору лізингу // Право України. – 2000. – №1. – С. 70-78.
16. Каракаш І. І. Кримінально-правова охорона та захист права власності на природні ресурси / Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць. – Вип. 13-14. – Одеса, 2002. – С. 423-429.
17. Земельне право України: Підручник / За ред. Погрібного О.О., Каракаша І.І. – К.: Істина, 2003. – 448 с.
18. Аграрное, земельное и экологическое право Украины: Учеб. пособие / Под ред. А.А. Погребного и И. И. Каракаша. – Харьков, 2000. – 398 с.
19. Земельне право: Підручник / За ред. В. І. Семчика і П.Ф. Кулиничча. – К., 2001. – 246 с.
20. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / За ред. В.М. Кравчука. – К.: Істина, 2007. – 632 с.
21. Природоресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій / Під заг. ред. Б.М. Данилишина. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2006. – 704 с.
22. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко та ін. – К.: РВПС України, 1999. – 716 с.
23. Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятого 25.06.91, № 1264-ХІІ зі змінами і доп. станом на 09.02.06. / За заг.ред. О.М. Шуміла. – Х.: Фактор, 2006. – 592 с.

Додаткова:

1. Кулініч П. Ф. Ефективність правового забезпечення земельної реформи в Україні // Аграрне

- законодавство України: проблеми ефективності. – К., 1998. – С. 93, 94.
2. Природноресурсове право України: Навч. посіб./ За ред. І.І. Каракаша – К.: Істина, 2005. – 376 с.
  3. Екологічне право України: Підр. для студ-в юрид.вищ.навч.закл-в / За ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. – Харків: Право, 2005. – 381 с.
  4. Екологічне право України / Баб'як О.С., Біленчук П.Д., Чирва Ю.О. – К.: Тов. „Атіка”, 2000. – 210 с.
  5. Экологическое право: курс лекций и практикум. Учебное пособие для вузов / Под ред. Ю.Е. Винокурова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Экзамен, 2005. – 544 с.
  6. Бондар Л.О., Курзова В.В. Екологічне право України у запитаннях і відповідях: навч. посібн. – Харків: ІПЦ «Ксилон», 2006. – 245 с.
  7. Водні ресурси на рубежі ХХІ ст.: проблеми раціонального використання, охорони та відтворення / За ред. М.А. Хвесика. – К.: РВПС України НАН України, 2005. – 564 с.
  8. Матвійчик В.К., Присяжний В.С. Забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів: відповідальність, досудове і судове слідство та запобігання: Монографія. – К.: КНТ, 2007. – 272 с.
  9. Андрейцев В. І., Пустовойт М.А., Капиновський С.В. Екологічна експертиза: право і практика. – К.: Урожай, 1992.
  10. Петров В. В. Экологическое преступление: понятие и состав. – 1991. – №35-36. – 210 с.
  11. Хлобистов Є.В. Екологічна безпека трансформаційної економіки / РВПС України НАН України / Відп. ред. Дорогунцов С.І. – К.: Агентство «Чорнобильінтерінформ», 2004. – 336 с.
  12. Николас А. Робинсон. Правовое регулирование природоиспользования и охраны окружающей среды в США. – М.: Прогресс, 1990.
  13. Пошукові інформаційні системи мережі Інтернет: www.google.com.ua, www.alta-vista.com, www.rambler.ru.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання:

Поточний контроль (рейтинг) – оцінювання за результатами практичних занять.

Контроль самостійної роботи (захист індивідуальних науково-дослідницьких завдань).

Підсумковий контроль (залік).